

З ПОЛЬОВОЇ СКАРБНИЧКИ БІЛОРУСЬКОГО ВЕСІЛЛЯ

Світлана Маховська

Вясельная традыцыя Гомельшчыны (фальклорна-этнаграфічны зборнік) / укладанне В. С. Новак ; Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Мінск : Права і эканоміка, 2011. – 485 с. – (Серыя «Гуманітарныя навукі»).

Попри наявність численних праць із польової фольклористики та етнографії (як теоретичного, так і прикладного характеру)¹, «живий» експедиційний матеріал продовжує вражати науковців своєю унікальністю, що раз демонструючи самобутність тієї чи іншої складової народної культури. Зокрема, поза конкуренцією залишається існуюча наративна база з весільної обрядовості, активне формування якої було розпочато дослідниками поля ще в другій половині ХІХ ст.² і триває до сьогодні. Книга, що наразі стала об'єктом рецензування, є типовою для подібних видань. Укладачем фольклорно-етнографічних матеріалів, покладених в її основу, є Валентина Станіславівна Новак — професор, доктор

філологічних наук, фольклорист, завідувач кафедри білоруської культури та фольклористики Гомельського державного університету ім. Франциска Скорини (далі — ГДУ). Сфера її інтересів — регіонально-локальна специфіка обрядових явищ у білоруському фольклорі; дослідження народної міфології білорусів; білоруські міфологія і фольклор у контексті традиційної культури східних слов'ян³. Окреслені уподобання дослідниці є переконливим свідченням того, що робота в полі є невід'ємною складовою як її наукової діяльності загалом, так і білоруського фольклористично-етнологічного осередку зокрема.

У пропонованій книзі презентовано польові записи з весільної обрядовості населення Гомельської області Білорусі (Брагінського, Буда-Кошелевського, Ветковського, Гомельського, Добруського, Єльського, Житковицького, Жлобінського, Калинковицького, Кормянського, Лельчицького, Лоевського, Мозирського, Наровлянського, Октябрського, Петриковського, Річицького, Рогачовського, Светлогорського, Хойницького та Чечерського районів). Переважна більшість записувачів — студенти, що, очевидно, свідчить про багаторічний досвід ГДУ щодо організації та проведення студентських фольклорно-етнографічних практик. Фіксація опублікованих матеріалів, згідно з паспортними даними, відбувалася впродовж 1992—2005 років. Найстарший з опитаних респондентів 1894 року народження, а наймолодший — 1959. Таким чином, хронологія побутування записаних молодими дослідниками весільних традицій майже повністю охоплює ХХ ст.

Вступну частину видання складають три статті («Рэгіянальна-лакальна асаблівасці

вясельній традиції Гомельщини: сватанне», «Мясцовая спецыфіка вясельнай абраднасці Гомельщини (на матэрыялах фальклору Гомельскага, Брагінскага і Веткаўскага раёнаў», «Паслявясельная частка Гомельщини: рэгіянальна-лакальныя асаблівасці»), прысвячені відповідно передвесільному, власне весільному та післявесільному циклам обрядовості Гомельщини. Зауважимо, що відсутність чіткої передмови стосовно особливостей упорядкування збірника створює певні незручності. Правомірним видається розташування польових записів за структурною схемою весілля відповідно до районів, розміщених в алфавітному порядку. Однак у межах самих районів важко визначити, за яким принципом (за абеткою, хронологією тощо) згруповано інтерв'ю — наративи з різних сіл мають довільну послідовність, що певною мірою ускладнює пошук необхідних матеріалів.

Викликають низку питань і особливості фіксації та відтворення наративів. Сучасні дослідники фольклорної трансмісії наполягають на збереженні текстів у їхньому автентичному вигляді, максимально наближеними до живого побутування в природному середовищі. Стилістичний аналіз наведених записів дозволяє припустити, що в пропонованому збірнику тексти подано або словами записувача, або в дещо трансформованому вигляді, на що вказують збереження прямого порядку слів у реченнях, відсутність частих повторів та вигуків, якими зазвичай сповнене мовлення носіїв народної культури. Проте ці спостереження аж ніяк не впливають на загальне позитивне враження від рецензованого збірника.

¹ Актуальные проблемы полевой фольклористики. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2003. — Вып. 2. — 280 с.; Глушко М. С. Методика польового етнографічного дослідження : навч. посіб. / Михайло Степанович Глушко. — Л. : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. — 288 с.; Поле : збірник наукових праць з історії, теорії та методології польових досліджень : у 5 т. / [наук. ред. Марина Гримич ; упоряд. О. Брайченко, М. Гримич, С. Жовтий]. — К. : Дуліби, 2014. — Т. 1. Вступ до спеціальності. — 2014. — 320 с.; ін.

Зроблені в різних районах Гомельської області записи весільної обрядовості дозволяють дійти висновку про типовий для Полісся характер весільного сценарію та пісенного репертуару, а також про специфічні локальні прояви весільної традиції. Хоча структура поліського весілля особливо й не відрізняється від загальнобілоруського, однак простежується картина його широкої варіативності не тільки в межах окремих районів, але й у сусідніх селах. Строкатий характер весільної традиції, наповнений у кожному конкретному випадку неповторним змістом, підтверджує самотність весільного жанру щодо певного географічного району.

Об'єктивний факт побутування регіональних особливостей весільних традицій Білорусі дає також підстави констатувати, що це саме та природна форма, у якій існує білоруське весілля в цілому. Регіональні відмінності стосуються як структури весілля білорусів, так і окремих обрядових елементів, пісенного супроводу, системи міфологічних уявлень та повір'їв. У всіх районах Гомельщини, як і Республіки загалом, традиційне весілля складається з таких обрядових частин, як «сватанне», «заручини», «зборная субота», «пасад», «каравай», «вясельнае застолле ў хаце жаніха і нявесты», «паслявясельная частка». Водночас більшість із зазначених етапів характеризується схожістю зі структурними компонентами весілля, виявленими на теренах Українського Полісся⁴. Тому пропоновану книгу цілком виправдано можна вважати цінним джерелом інформації для дослідників весільної обрядовості по обидва боки українсько-білоруського кордону.

² Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским. — Т. 4. Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны. — С.Пб. : Типография В. Киришбаума, 1877. — С. 679–696; Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / под ред. В. В. Иванова. — Х. : Издание Харьковского Губернского Статистического Ко-

митета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.; Очерки народного быта (Из этнографической экскурсии 1901 г. по Ахтырскому уезду Харьковской губернии) профессора Н. Ф. Сумцова. – Х. : Типо-Литография «Печатное дело», 1902. – С. 1–26; *Абрамов И. С.* Черниговские малороссы: Быт и песни населения Глуховского уезда (Этнографический очерк) / Иван Спиридонович Абрамов. – С.Пб. : Типо-Литография В. О. Пастор, 1905. – 41 с.; ін.

³ *Новак В. С.* Традицыі вясельнай абрадавай паэзіі на Тураўшчыне / В. С. Новак // Наследие Кирилла Туровского и современная общественно-культурная жизнь. Материалы научной конференции. – Гомель : Ротапринт типографии БелГУТа, 1994. – С. 65–67; *Новак В. С.* Палескае вяселле: традыцыі мінулага і сучаснасць / В. С. Новак // Гомельшчына: старонкі мінулага. Нарысы. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 1996. – Вып. 2. – С. 178–183; *Новак В. С.* Ідэя шлюбу ў веснавой каляндарна-абрадавай паэзіі / В. С. Новак // Трэція навуковыя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу. Матэрыялы навуковай канферэнцыі. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 1997. – С. 101–104; *Новак В. С.* Аб традыцыях вясельнай абраднасці беларусаў і рускіх / В. С. Новак // Духоўная і культурная спадчына беларускага Палесся. Матэрыялы навуковай канферэнцыі (18–19 верасня 1997 года). – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 1998. – С. 159–169; *Новак В. С.* Шлюбная сімволіка валачобных песень / В. С. Новак // Чацвёртыя навуковыя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу. Матэрыялы навуковай канферэнцыі. – Гомель, 1999. – С. 177–185; *Новак В. С. М.* Доўнар-Запольскі і традыцыі вясельнай абраднасці Палесся / В. С. Новак // Даследчык гісторыі трох народаў: М. В. Доўнар-Запольскі : зборнік навуковых артыкулаў і дакументаў. – Гомель-Рэчыца : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2000. – С. 150–166; *Новак В. С.* Лакальнае, рэгіянальнае, агульнанацыянальнае ў каляндарна-абрадавым фальклору Гомельшчыны : аўтарэф. дыс. ... докт. філал. навук : 10.01.09 / Новак Валянціна Станіславаўна. – Мінск, 2002. – 40 с.; *Новак В. С.* Мясцовая спецыфіка вяселля Гомельшчыны / В. С. Новак // VI Навуковыя чытанні, прысвечаныя 120-годдзю з дня нараджэння акадэміка НАН Беларусі С. М. Некрашэвіча (Гомель, 23 мая 2003 г.) : зб. навуковых артыкулаў / гал. рэд. А. А. Станкевіч. – Гомель : УА «ГДУ імя Ф. Скарыны», 2003. – С. 367–373; *Новак В. С.* Аб вясельных традыцыях усходніх славян / В. С. Новак // Слово в культуре. Сб. науч. ст. : в

2 ч. – Ч. 2. Слово и текст в философии, богословии, культурологии. Художественный текст в современном научном знании. Сучасныя напрамкі літаратуразнаўства і фалькларыстыкі / под общ. ред. В. Н. Калмыкова, И. И. Морозовой. – Гомель : УО «ГГУ им. Ф. Скорины», 2004. – С. 314–320; *Новак В. С.* Перспектывы палявой фалькларыстыкі / В. С. Новак // Комплекснае даследаванне фальклору і этнакультуры Палесся : матэрыялы II Міжнар. навук. фальклорна-этналінгвіст. канф., 14–15 крас. 2005 г., Мінск / рэд. Васіль Ліцьвінка (уклад.) [і інш.]. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2005. – С. 215–221; *Новак В. С.* Традыцыі Вясельнай абраднасці Заходняга Палесся / В. С. Новак // Социально-экономическое и историко-культурное развитие Полесского региона в XXI веке : материалы Международной науч.-практ. конф. – Пинск : КУП «Пинская региональная типография», 2006. – С. 214–216; *Новак В. С.* Асаблівасці міфалагічнага светапогляду жыхароў Гомельска-Бранска-Чарнгаўскага памежжа / В. С. Новак // Проблемы славяноведения : сб. науч. ст. и материалов. – Брянск : ООО «Ладомир», 2008. – Вып. 10. – С. 281–289; *Новак В. С.* Каляндарна-абрадавы фальклор Гомельшчыны : манаграфія : у 2 ч. Ч. 1 / В. С. Новак. – Гомель, 2009; *Новак В. С.* Рэгіянальны кампанент у сістэме выкладання дысцыпліны «Фалькларыстыка» / В. С. Новак // Научно-методическая конференция «Актуальные вопросы научно-методической и учебно-организационной работы: инновационное управление вузом на основе системы менеджмента качества», Гомель, 11–12 марта 2010 г. : [материалы] : в 3 ч. Ч. 2 / редкол. : И. В. Семченко (отв. ред.) [и др.]. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2010. – С. 279–282.

⁴ *Пашкова Г. Т.* Етнокультурні зв'язкі українців і білорусів Полісся. На матеріалах весільної обрядовості / Г. Т. Пашкова ; АН УРСР, Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського ; [відпов. ред. А. В. Орлов]. – К., 1978. – 118 с.; *Несен І. І.* Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина XIX – XX ст.) / І. І. Несен ; Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Центр захисту культурної спадщини від надзвичайних ситуацій, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, Державний музей народної архітектури та побуту України. – К. : Центр захисту культурної спадщини від надзвичайних ситуацій, 2005. – 280 с. : іл.